

2.2021

Jouko Ulvila

METSÄTÖISSÄ

Kotitalouden puunhankinta kesti muistikuvieni mukaisesti sotien jälkeisenä aikana 1950 luvun puoliväliin saakka. Metsätyöt alkoi kohdallani seitsemänvuotisen kansakoulun jälkeen eli 15 vuotiaana. Tänä ajan jaksona osallistumiseni metsätöihin tapahtui koulun lomien aikana joten se oli aika vähäistä.

Kotini metsät olivat lähellä kolmen kilometrin päässä oleva kotometsä noin 10 ha ja Ylikylässä oleva ulkosarka noin 25 ha matkaa oli maantietä 10 km + 3 km Kirkkotie nimistä talvitietä, joka oli karttatie sydänmaan palstalle.

Kotini polttopuun tarve oli 40 – 50 pinokuutiometriä (mottia) vuodessa. Sydänmaasta hakattiin talven aikana Ylikyläisen Tauno Koiviston hakkaamana talven aikana noin 25-30 mottia halkoja. Halot pinottiin 1 -2 motin pinoihin hakkuualueelle sopivasti mieltien poisajamisen ajoreittejä seuraavaksi talveksi. Halot saivat kuivua täyden vuoden metsässä.

Loput 10 – 20 mottia puita ajettiin enimmäkseen rankoina, mahdollisina tukkien sekä paperipuiden latvoina kotometsästä.

Lisäksi kotometsästä ajettiin oksia jonkin verran kotiin polttoaineeksi karjakeittiön vesipadan lämmittämiseen. Isäni ensimmäinen tehtävä aamulla ennen kuutta oli laittaa tuli karjakeittiön vesipadan alle ja täyttää vesipata vedellä. Lämmittäminen sujui ja syttyi hyvin kun ison tulipesän täytti kuivilla oksilla ja laittoi sytykkeeksi sanomalehtiä, jolloin syttyminen oli varmaa ja voi mennä talliin ruokkimaan hevosia. Lämmin vesi oli tarpeellista lehmien lypsämiseen liittyvien astioiden pesemiseen. Sen teki äiti.

Metsätöiden tekeminen.

Sahan teroittaminen oli merkittävä osa hakkuutyötä. Omalla kohdallani metsätöittäni alkaessa loppui puupokasaha-aika ja teräskarisahat tulivat tilalle. Pokasahojen materiaalin vaihtuminen oli metsurin kannalta positiivinen asia.

Sahan teroittaminen oli taitolaji, jossa en itse ehkä lyhyen aktiiviurani vuoksi kehittynyt mestaritasolle. Perusteellinen sahan teroittaminen alkoi ”huukaamisella” eli sulkaviila asetettiin piikkien kärkien päälle saman suuntaisesti kun teräkin oli. Tässä asennossa vedettiin viilaa terän päästä päähän jolloin piikit saatiin saman mittaisiksi. Tämän jälkeen suoritettiin haritus harituspihdeillä, jolloin taivutettiin piikit vuorotellen eri suuntaisesti leikkuupinta ulospäin. Harituksen kulman tarkistamiseksi oli mittapaloja. Esim. sellainen jossa oli neljä

nastaa, joista yksi oli lyhyempi ja sillä näki piikin kärjen kulman. Kolme muuta piikkiä olivat terän runkoa vasten. Tämän jälkeen alkoi piikkien viilaaminen jossa piti olla tarkkana että piikit pysyivät yhtä pitkinä muuten saha puolsi eli meni vinoon sahattaessa. 1950 luvun puolella välissä alkoi tulla ns. timanttikärkisiä sahanteriä joita ei voitu enää teroittaa vaan olivat kertakäyttötavaraa. Näitä kovaksikarkaistuja teriä mainostettiin mm. ”Orsia katkoo puita kun korsiä”. Nämä uudet terät oli helpotus meille noloille teroittajille. Nykyisin melkein kaikki sahat ovat kovakärki teriä jopa moottorisahan ketjutkin.

Puun kaataminen.

Kotonani metsän leimaamista, jolloin merkittiin kaadettavat puut, tehtiin ainoastaan silloin kun leimattiin tukkipuita. Tukkipuihin lyötiin kaksi leimaa (laikkua) puun kylkeen ja paperipuuhun yksi leima. Muuten metsuri harvensi sovitulla tavalla metsää puiden kunnan ja tiheyden mukaan. Parhaat puut jätettiin kasvamaan.

Puun kaataminen alkoi kaatosuunnan määrittelystä johon vaikutti tulevan pinon sijainti ja mahdollinen hevosen ajoreitti. Kaatamiseen vaikuttavia tekijöitä oli tuulensuunta ja toispuoleisella puulla oksien sijainti sekä ympärillä olevat puut ettei synny konkeloa jolloin kaadettava puu jää tiukasti toista puuta vasten. Konkelon purkaminen aiheuttaa turhaa lisäponnisteluja ja mahdollisen vaaratilanteen. Konkelon purkamista yritettiin ensin käsivoimin ja sitten kangella kääntämällä tai sitten kaatamalla toinen puu konkelon päälle jolloin se pakotti allaolevan puun alas. Vakavin tilanne konkelon kanssa tuli kohdalleni joskus 1970 luvun alkupuolella. Olimme koko perhe ehkä hiihtolomalla Lapualla ja lähdin veljeni kanssa vanhalla muistolta metsätöihin sydänmaahan ja otettiin pojat mukaan. Kaadettava puu jäi konkeroon kaadettiin toinen puu päälle. Konkelopuu oli niin tiukasti ettei se irroitunutkaan vaan uusi puu lähti luistamaan runkoa pitkin alaspäin tyven tehdessä laajan kaaren tullessaan alas. Poikamme seisoivat vierekkäin katsoen meidän työskentelyämme. Tyven kaari meni läheltä poikia jos he olisivat olleet metrinkin lähempänä olisi tullut rumaa jälkeä kun tyven kaari olisi mennyt heidän kohdalta. Siinä oli totiset isät jotka seurasiva tyven etenemistä.

Talvella runsaan lumen aikana tallattiin lumi tai lapioitiin sahausalueelta pois koska kantojen piti olla lyhyitä muuten sai kuulla ”kannot ovat kun rippikoulu poikia”. Puupokalla joutui poistamaan lumen 180 astetta mutta metalli kaarisahalla selvisi 90 asteen poistamisella kun sahan toinen pää meni helposti lumeen. Ennen sahaamista kun oli kaatosuunta päätetty tehtiin natsaus eli loveaminen. Natsaus tehtiin kirveellä suorakulmaisen kolmion muotoinen lovi jonka toinen sivu lähti puun sydäntä kohden ja loven pohja tehtiin kohtisuoraan kaatosuuntaan. Noin kymmenen sentti natsauksen alareunan yläpuolelta aloitettiin sahaaminen kohtisuoraan kaatosuuntaan. Sahaaminen lopetettiin noin 2-3 cm ennen natsauksen pohjaa jolloin siitä muodostui sarana ja sillä saatiin puu kaatumaan haluttuun suuntaan. Aina puu ei ollut halukas

kaatumaan työntämällä joten katkaistiin seiväs jolle työnnettiin rungon ylemmästä osasta. Joskus puu kallistui siten että saha juuttui kiinni jolloin tehtiin kiila jolla yritettiin saada sahausaukkoa väljemmäksi.

Kaatamisen jälkeen oli kaksi koulukuntaa kun karsiminen tehtiin kirveellä joko puu karsittiin kokonaan tai katkottiin pätkiksi ja sitten karsittiin. Itse olin jälkimmäisen kannalla ja katkoin puun metrisiksi haloiksi tai paperipuiksi paperipuut saattoi olla 2 metrisiä tai 4 jalkaisia. Tukit katkottiin 15 – 22 jalkaisiksi latvaläpimitta minimi oli 4 tuumaa. Tukin päähän merkittiin aina pituus jalkoina grafiittikynällä. Tukkien myyntihetkellä mitattiin aina latvaläpimitta ja samalla huudettiin merkkajalle pituus. Näiden tietojen perusteella laskettiin kuutiojalkamäärät taulukosta saatujen tilavuustietojen mukaan. Kuutiojalalle oli sovittu hinta ja näin saatiin plaanilla olevien tukkien kokonaishinta.

Pinon tekeminen

Pääosa polttopuista hakattiin harvennushakkuuna kevättalvella Ylikylästä olevalta ulkosaralta. Puut pinottiin yleensä 1-2 kuutiometrin pinoiksi, jotka olivat metrin korkuisia. Pinon sijaintia määriteltäessä mietittiin mahdollista ajomiehen reittiä että seuraavana talvena poisajo sujuisi joustavasti. Pinoa ei tehty koskaan kahden puun väliin, koska se olisi vaurioittanut kasvavia puita. Lumen tallaamisen tai luonnin jälkeen pohjalle laitettiin risuja ja niiden päälle muutama alle 4” ranka, että pino oli hyvin irti maasta ja jäi ilmalle kiertotilaa. Teroitettuja pääpuita laitettiin molempiin pinon päihin kaksi kappaletta noin 1,5 m pitkiä ja 2”-3” paksuja, jotka juntattiin maahan. Pääpuiden päähän tehtiin halkio, johon kiilattiin selkäpuu. Selkäpuu oli paksuudeltaan pari – kolmetuumainen ja pituudeltaan puolisen metriä pidempi kuin itse pino. Selkäpuun molempiin päihin sahattiin lovi molemmille puolille puuta ja sitten veistettiin parinkymmenen sentin matkalta puu kirveen terän muotoiseksi. Tämän jälkeen orsi kiilattiin pääpuiden päissä olevaan hakioon ja pinon kehikko oli valmis. Halot pinottiin yleensä halkaistu puoli ulos- ja ylöspäin.

Halot kuivuivat metsässä täyden vuoden ja seuraavana vuonna ajettiin pois, jolloin ne olivat kevyempiä ajettavaksi kotiin 11 km suuntaansa ja valmiita sirkattavaksi puulatoon. Rekikelien tullessa isä alkoi kahdella hevosella niitä ajamaan. Voimma, joka oli rauhallinen hevonen kulki ilman ajomiestä. Hiihtoloman aikana olimme jo pienestä pitäen ajomiehinä joka tuntui pikkupojasta miehekkäältä meiningiltä. Hiihtolomasta kului pari päivää halkojen sirkkaamiseen klapeiksi. Silloin sirkattiin myös Ulvilan Isun syytinkipuiksi parasta koivuhalkoa. Sirkkaaminen sujui joutuisasti. Kaksi nosteli halkoja pöydälle, isä sirkkasi ja yksi heitteli klapit puuladon perälle. Poikia ei isä koskaan päästänyt sirkkaamaan koska pelkäsi, että katkomme vahingossa sormiamme.

